

"Valahányszor az ember azt hiszi, leleplezte az igazságot, kiderül, hogy az igazság leplezett le bennünket"

Válaszol: *Mogyoródi Emese*

M.E.: Hogy mit jelent a filozófiához való személyes viszony, annak paradigmikus és mégis egyedülálló példája Szókratész. Hogy ez a példa paradigmikus, ugyanakkor azonban egyedülálló és ezért megismételhetetlen – ebben rejlik a paradoxon, amellyel a kérdésre válaszolni szeretnék. Ha azt mondom, Szókratész példája engem arra tanít, hogy a *filozófiát* nem lehet sem tanulni, sem tanítani, csak a *sophiát* lehet szenvedélyesen szeretni és kutatni, akkor talán még világosabbá válik, miféle paradoxonról van szó. Szókratészt épp azok ítélték halálra, akik képtelenek voltak elfogadni és megélni ezt a paradoxont. Azok az athéniek, akik a szofisták "menedzseriskoláinak" propagandájától elcsábulva, a hagyományos görög vallásosság értékeit megkérdőjelezve, azzal a hamis hittel vonulnak a legbölcsebbnek mondott Szókratész elé, hogy egy *ember* – legyen bármily "isteni" – most kinyilvánítja számukra, miként oldhatják meg életük végső problémáit egyszer és mindenkorra (hogyan tehetnek szert hatalomra nemcsak politikai, hanem ebben a személyes értelemben is), akik emberi megváltásra szomjaznak, olyan megváltásra, amit pénzért, "idegenektől" megvehetnek, lenyelhetnek, mint varázserejű keleti medicinát. Ezzel szemben Szókratész – mint-hogy legmélyebben megtapasztalta, mit is akar mondani az isten a kijelentéssel, hogy nincs nála bölcsebb ember – egész tevékenységével, apóriában végződő beszélgetéseivel, azt közli velünk a maga ellentmondást nem tűrő módján, hogy nincs mit tanítani abban az értelemben, ahogy az athéniek a tanítandót felfogják, vagyis hogy az efféle "olcsó" emberi megváltásba vetett hit hamis. Valóban nem tanít-e tehát semmit Szókratész? A Lakomában azt mondja, hogy semmi máshoz nem ért, mint a *szerelemhez*, és valóban, ez a kijelentés a legmélyebben összefügg az apollóni kinyilatkoztatás értelmére vonatkozó következtetésével: az emberileg lehetséges bölcsesség nem más, mint a *sophia* szenvedélyes – ezért a legmélyebben *személyes* – szeretete. Az iránta érzett elragadtatott vágyakozás, és az, amihez ez az irracionális vágy vezet, azaz az igazság véget nem érő keresése nem más, mint az önmagunkkal és másokkal folytatott "leplező" párbeszéd, mert az ember soha sem lehet benne bizonyos, hogy egyszercsak nem elégszi meg ezt a végláthatatlan sziszifuszi csatát, és nem dönt-e úgy, hogy mostmár eleget tud ahhoz, hogy megváltozottknak tekintse önmagát. Lehet-e tanítani azt a szenvedélyt, mely Szókratészt fűti? Lehetséges-e az *imitatio Socratis*?

Szókratész természetesen tudta, hogy *daimonionja* "sajátbejáratú", tehát hogy ha valamit aztán valóban nem lehet tanítani, akkor az a bölcsesség iránti *szenvedély*. Innen tehát méginkább úgy látszik, hogy valóban nem tanít semmit. És, ugye az is belátható, hogy mihelyt bizonygatni kezdjük az ellenkezőjét, máris csatlakoztunk az athéniekhez. Paradox módon azonban csak akkor nem, ha *tanulunk* tőle. Vagyis akkor, ha mielőtt azzal vádolnánk őt, hogy megront bennünket, mert nem végzi el helyettünk, amit csak mi magunk végezhetünk el, azt a bizonyos leplező önvizsgálódást, párbeszédbe merészkedünk vele és önmagunkkal, azaz nem a "vádoló" szerepében lépünk fel vele szemben, ahogy a szofisták folytatták a versengő *agón* értelmében felfogott beszélgetéseiket – a "vizsgálódás" ugyanis szókratészi értelemben nem a megváltásért, mint díjért, hanem az igazságért mint *vádolóért* folyik. Mert valahányszor az ember azt hiszi, hogy leleplezte az igazságot, kiderül, hogy fordítva áll a helyzet: az igazság leplezett le bennünket. A szókratészi értelemben felfogott *philosophia* taníthatóságának paradoxona tehát abban áll, hogy csak az tud tanulni Szókratésztől és a filozófiából, aki már tanult is – mert különben vádlóként lép fel az igazsággal szemben, úgyhogy aztán nem lesz mit tanulnia, azaz *kutatnia*, mert halálra ítélte. A kutatás pedig a legmélyebb *személyes* ügy, hiszen önvizsgálat, de nem izolált, a maguk "magán"-szenvedélyébe bezárt individuumok szofista *epideixisze*, hanem a hérakleitoszi értelemben felfogott *közös emberi* alapján folytatott párbeszéd.

Szókratész paradigmájából így most talán az is kibontakozik, hogy a *philosophia* a legmélyebb értelemben filozófiatörténet: az igazságnak, mint vádlónak való kitételünk sziszifuszi története, amit senki más nem végezhet el helyettünk, tehát a legmélyebben *személyes* ügy. Történet ez abban az értelemben, hogy soha nem ér véget, és abban az értelemben is, hogy *történik* velünk és nem mi magunk *cselekedjük*. Mármost kérdés, hogy Athén Szókratész halálraítélésével nem az igazságot ítélte-e halálra, hogy azután egy hosszú szofista korszak következze a filozófiában, melynek mi magunk is örökösei vagyunk. Hiszen a filozófiatörténetet a modern filozófiában tendenciózusan nem ebben a szókratészi értelemben fogják fel, hanem a szofista *agón* értelmében. A küzdelem a kontinentális filozófiában többnyire a *megváltásért*, az angolszászban az argumentáló ellenfél felett aratott győzelemért folyik. Lehetséges-e ebben a világban a szókratészi önleplező párbeszéd, vagy igaza van Karl Krausznak: "lépjén elő, akinek van mondandója, és hallgasson"?